

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

§ 262. Αἱ πλεῖσται λέξεις προέρχονται ἀπὸ ἄλλας λέξεις διὰ παραγωγῆς ἢ διὰ συνθέσεως. Πρβλ. γράφ-ω, γραφ-εύς, γραφ-ή, γραμ-μή, γράμ-μα, γραμματ-εύς, γραμματεύ-ω — ( βιβλίον, πωλῶ ) βιβλιοπώλης — ( πρῶτος ἀγωνιστής ) πρωταγωνιστής.

1 ) Λέξις, ἡ ὁποία δὲν προέρχεται ἀπὸ ἄλλην λέξιν, ἀλλὰ σχηματίζεται ( ἀπὸ κάποιαν ρίζαν, ἤτοι ) ἀπὸ ἓν ἀρχικὸν θέμα μὲ τὴν προσθήκην ἀμέσως εἰς αὐτὸ καταλήξεως μόνον, λέγεται **πρωτότυπος** ἢ **ἀπλῆ** λέξις : ( θ. γραφ- ) γράφ-ω, ( πολι- ) πόλι-ς.

2 ) Λέξις, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ μίαν ἄλλην λέξιν μὲ τὴν προσθήκην εἰς τὸ θέμα αὐτῆς ἐνὸς παραγωγικοῦ προσφύματος, λέγεται **παράγωγος** : ( φύσι-ς ) φυσι-κό-ς, ( ἰά-ομαι, ἰῶμαι ) ἰα-τρό-ς.

3 ) Λέξις, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ **δύο** ἄλλας λέξεις πρωτοτύπους ἢ παραγωγούς μὲ τὴν ἔνωσιν τῶν θεμάτων αὐτῶν, λέγεται **σύνθετος** : ( ναῦ-ς, πῆγ-νυμι ) ναυ-πηγ-ός, ( λόγο-ς, γράφ-ω ) λογο-γράφ-ος.

Σημείωσις. Μία καὶ ἡ αὐτὴ λέξις εἰς μίαν σειράν συγγενῶν πρὸς αὐτὴν ἐτυμολογικῶς λέξεων δύναται νὰ εἶναι παράγωγος ὡς πρὸς τὴν προηγουμένην καὶ πρωτότυπος ὡς πρὸς τὴν ἐπομένην. Πρβλ. πόλι-ς, ( ἐκ ταύτης ) πολί-της, ( ἐκ ταύτης ) πολιτ-ικός καὶ πολιτ-εύω, ( ἐκ ταύτης ) πολίτευ-μα.

§ 263. Κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν σύνθεσιν κανονικῶς λαμβάνονται θέματα λέξεων καὶ οὐχὶ ἀκέραιαι λέξεις Πρβλ. ( πόλι-ς ) πολί-της, ( λόγο-ς, γράφ-ω ) λογο-γράφ-ος.

\* Ἐτυμος = ἀληθής, βέβαιος, πραγματικός. Ἐτυμολογία δὲ λέγεται ἡ ἀνάλυσις λέξεως εἰς τὰ συστατικά τῆς μέρη καὶ ἡ εὑρεσις τῆς προελεύσεως καὶ τῆς ἀληθοῦς σημασίας αὐτῆς.

## Γενική προεισαγωγική παρατήρησις

§ 264. 1 ) Κατὰ τὴν παραγωγήν τὰ θέματα τῶν πρωτοτύπων λέξεων σπανίως μένουσιν ἀκέραια καὶ ἀμετάβλητα, συνήθως δὲ ἀποβάλλουσι ἓνα ἢ περισσοτέρους ἐκ τῶν τελικῶν φθόγγων αὐτῶν, ὑφίστανται ποιοτικὴν μεταβολὴν τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος ἢ ἄλλας μεταβολὰς ( § 32 κ. ἐ. ). Πρβλ. ὦρα ( θ. ὦρα- ), ὠραῖος ( ἐκ τοῦ ὠρά-ιος ), ἀλλὰ ὦρ-ιμος — τέλος ( θ. τελεσ-, πρβλ. τελεσ-φόρος ), τέλειος ( ἐκ τοῦ τέλεσ-ιος, τέλε-ιος ), ἀλλὰ τελ-ικός — φρήν ( θ. φρήν-, φρεν- ), φρον-έω.

2 ) Αἱ πλεῖσται παραγωγικαὶ καταλήξεις προέρχονται ἀπὸ ἄλλας καταλήξεις διὰ τῆς ἐνώσεως μετὰ τινος ἢ μετὰ τινῶν ἐκ τῶν τελικῶν φθόγγων τοῦ θέματος μιᾶς λέξεως ἢ διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν στοιχείων δύο ὁμοειδῶν καταλήξεων. Πρβλ. βασιλεὺς — βασιλεύ-ω, ἰδιώτ-ης — ἰδιωτ-εύω, πίναξ ( πίνακ-ος ) — πινακ-ίς ( πινακ-ίδ-ος ) πινακ-ίδ-ιον.

## 1. Παράγωγα ῥήματα

## α΄) Ἐξ ὀνομάτων ( οὐσιαστικῶν ἢ ἐπιθέτων )

§ 265. Τὰ ῥήματα τὰ παράγωγα ἐξ ὀνομάτων ἔχουσιν ποικίλας σημασίας, συνήθως δὲ σημαίνουν ὅτι τὸ ὑποκείμενον εἶναι ἢ γίνεται ἢ ἔχει ἢ παρέχει ἢ ποιεῖ ὅ,τι δηλοῖ τὸ πρωτότυπον.

1 ) Ἀρχικὴ παραγωγικὴ κατάληξις εἶναι -jω: τιμῆ ( θ. τιμα-, τιμά-jω ), τιμάω-ῶ· ἀνία ( ἀνια-, ἀνιά-jω ), ἀνιάω-ῶ· ὀφθαλμία ( ὀφθαλμιά-jω ), ὀφθαλμιάω-ῶ· πόνος ( θ. πονε-, πονέ-jω ), πονέω-ῶ· δοῦλος ( θ. δουλο-, δουλό-jω ), δουλόω-ῶ· βασιλεὺς ( βασιλεύ-jω ), βασιλεύ-ω· φύλαξ ( φυλάκ-jω ) φυλάσσω· παῖς ( παῖδ-jω ), παίζω· ἐλπίς ( ἐλπίδ-jω ), ἐλπίζω· μέλας ( μελάν-jω ), μελαίνω· καθαρὸς ( καθάρ-jω ), καθαίρω ( βλ. § 33 κ. ἐ. ).

2 ) Ἀπὸ παραδείγματα ὡς τὰ προηγούμενα προῆλθον αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις -άω, -ιάω, -έω, -όω, -εύω, -ζω, -άζω, -ίζω, -νω, -αίνω, -ύνω, -αίρω κτλ. ( βλ. § 264, 2 ) : σφρῖγος — σφριγ-άω-ῶ ( = ἔχω σφρῖγος ), ἐρυθρός — ἐρυθρ-ιάω-ῶ ( = γίνομαι ἐρυθρός ), εὐδαίμων — εὐδαιμον-έω-ῶ ( = εἶμαι εὐδαίμων ), πλήρης — πληρ-όω-ῶ ( = ποιῶ πλήρες ), δοῦλος — δουλ-εύω ( = εἶμαι δοῦλος ), δόξα — δοξα-ζω ( = παρέχω δόξαν ), ἥσυχος — ἥσυχ-άζω, φενάκη — φενακ-ίζω,

ὑστερος — ὑστερ-ίζω, ἡδύς — ἡδύ-νω, ὑγιής — ὑγι-αίνω, χαλεπός — χαλεπ-αίνω, λαμπρός — λαμπρ-ύνω, μέγας — μεγαλ-ύνω, μῆκος — μηκ-ύνω, μέγας — μεγ-αίρω κτλ.

Σημείωσις 1. Ῥήματα παράγωγα ἀπὸ ὀνόματα κύρια ἢ ἔθνικα ἢ ἀπὸ ὀνόματα ζώων μὲ τὴν κατάληξιν -άζω ἢ συνηθέστερον -ίζω, σημαίνουν συνήθως ὅτι τὸ ὑποκείμενον μιμεῖται ἢ ἀκολουθεῖ τὰ φρονήματα ἐκείνου, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον: Βοιωτός — βοιωτ-ιάζω (= μιμοῦμαι τὰ ἤθη ἢ τὴν γλῶσσαν τῶν Βοιωτῶν), Φίλιππος — φιλιππ-ίζω (= ἀκολουθῶ τὰ πολιτικά φρονήματα τοῦ Φιλίππου), πύθηκος — πυθηκ-ίζω (πρβλ. παπαγάλος — παπαγαλ-ίζω = μιμῶ σὰν παπαγάλος).

Σημείωσις 2. Ῥήματα παράγωγα ἀπὸ ὀνόματα μὲ τὴν κατάληξιν -άω ἢ -ιάω σημαίνουν συνήθως ἔφεσιν, ἤτοι σφοδρὰν ἐπιθυμίαν πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον, ἢ πάθησιν: θάνατος — θανατ-άω (= ἐπιθυμῶ σφοδρῶς τὸν θάνατον), στρατηγός — στρατηγ-ιάω, λίθος — λιθι-άω (= πάσχω ἀπὸ λιθιασίν), σπλῆν — σπλην-ιάω.

### β') Ἐκ ῥημάτων

§ 266. Τὰ ῥήματα τὰ παράγωγα ἐξ ἄλλων ῥημάτων εἶναι

1) ἑναρκτικά, ἤτοι σημαίνουν ὅτι τὸ ὑποκείμενον ἀρχίζει νὰ κάμνη ἢ νὰ πάσχη ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον· κατάληξις αὐτῶν εἶναι -σκω: γηράω-ῶ — γηρά-σκω, ἡβᾶω-ῶ — ἡβά-σκω (= ἀρχίζω νὰ γίνωμαι ἔφηβος).

2) θαμιστικά, ἤτοι σημαίνουν ὅτι τὸ ὑποκείμενον ἐκτελεῖ (θαμά, ἤτοι) συχνὰ καὶ εἰς μέγαν βαθμὸν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον· συνήθεις καταλήξεις αὐτῶν εἶναι -άζω, -ίζω, -ύζω: στείνω — στεν-άζω, αἰτῶ — αἰτ-ίζω (= αἰτῶ συχνὰ καὶ πολὺ), ἔρω — ἔρω-ύζω.

3) ἔφετικά, ἤτοι σημαίνουν ἔφεσιν, δηλαδὴ σφοδρὰν ἐπιθυμίαν πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον. Κατάληξις αὐτῶν εἶναι -ιάω ἢ -είω καὶ προσαρτᾶται εἰς τὸ χρονικὸν θέμα τοῦ μέλλοντος τοῦ πρωτοτύπου: κλαίω — (κλαύσ-ομαι) κλαυσ-ιάω-ῶ, τυραννῶ (τυραννήσ-ω) τυραννησ-είω (ἐπιθυμῶ νὰ τυραννήσω, ἤτοι νὰ γίνω τύραννος). Πρβλ. § 265, 2, Σημ. 2.

### γ') Ἐξ ἐπιρρημάτων καὶ ἐπιφωνημάτων

§ 267. Τὰ ῥήματα τὰ παράγωγα ἐξ ἐπιρρημάτων ἢ ἐπιφωνημάτων σημαίνουν συνήθως, ὅτι τὸ ὑποκείμενον εἶναι ἢ ποιεῖ ἐκεῖνο,

τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον. Κατάληξις αὐτῶν εἶναι -ζω (-άζω, -ίζω, -ύζω)· δίχα — διχά-ζω, ἀλαλά — ἀλαλά-ζω, ἐγγύς — ἐγγ-ίζω, ἐλελεῦ — ἐλελ-ίζω, γρῦ — γρύ-ζω (πρβλ. νῦν : γαῦ, γαῦ — γαυγίζω, τσακ — τσακίζω).

## 2. Παράγωγα οὐσιαστικά

### α') Ἐκ ῥημάτων

§ 268. Τὰ οὐσιαστικά τὰ παράγωγα ἐκ ῥημάτων σημαίνουν

1) τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον· συνήθεις κατάληξεις αὐτῶν εἶναι -εὺς, -ός, -της, -τήρ, -τωρ· (θηλυκὰ τῶν εἰς -της, -τήρ, -τωρ σχηματίζονται μὲ τὰς κατάληξεις -τις, -τειρα, -τρια, -τρίς) : γράφω — γραφ-εὺς, νέμω — νομ-εὺς, πέμπω — πομπ-ός, τρέφω — τροφ-ός, ποιέω — ποιη-τής (ποιή-τρια), πρόφημι — προφήτης (προφή-τις), αὐλέω — αὐλη-τής (αὐλη-τρίς), καλέω — κλη-τήρ, σώζω — σω-τήρ (σώ-τειρα), συλλαμβάνω — συλ-λήπ-τωρ (συλ-λήπ-τρια).

Σημείωσις. Παράγωγα ἐκ ῥημάτων οὐσιαστικά εἰς -τήρ, τὰ ὅποια δηλοῦν τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον, ὀλίγα εἶναι εὐχρηστα εἰς τοὺς πεζοὺς συγγραφεῖς, ὡς κλητήρ, μνηστήρ, σωτήρ. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἰς τοὺς εἰρημένους συγγραφεῖς τὰ τοιαῦτα παράγωγα εἰς -τήρ δηλοῦν τὸ ὄργανον : ζώννυμι — ζωσ-τήρ, καίω — καυ-τήρ, νίπτω (ἢ νίζω) — νιπ-τήρ κτλ.

2) τὴν ἐνέργειαν· συνήθεις κατάληξεις αὐτῶν εἶναι -α, -η, -ος (γεν. -ου), -ία (-εία), -μός, -σις, -σία : φθείρω (θ. φθερ-) — φθορ-ά, τρέπω — τροπ-ή, ἀμείβω — ἀμοιβ-ή, λέγω — λόγ-ος, μαίνομαι (θ. μαν-) — μαν-ία, βασιλεύω — βασιλεία, κολακεύω — κολακεία, ὀδύρομαι — ὀδυρ-μός, λύω — λύ-σις, πράττω — (πρᾶγ-σις) πρᾶξις, θύω — θυ-σία.

3) τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας· συνήθεις κατάληξεις αὐτῶν εἶναι -μα, -μή, -ος (γεν. -ους) : ποιέω — ποιή-μα, γράφω — γράμ-μα, γραμ-μή, γιγνώ-σκ-ω — γνώ-μη, ψεύδομαι — ψεύδ-ος.

4) τὸ ὄργανον· συνήθεις κατάληξεις αὐτῶν εἶναι -τρον, -θρον : ἀρό-ω, -ῶ — ἄρο-τρον, πλήττω (θ. πληγ-) — πλήκ-τρον, κλείω — κλει-θρον.

5) τὸν τόπον· συνήθεις κατάληξεις αὐτῶν εἶναι -τήριον, -τρον, -θρον : βουλευόμαι — βουλευ-τήριον, δικάζω (θ. δικαδ-) — δικασ-τήριον, θεά-ομαι, -ῶμαι — θέατρον, βαίνω (θ. βα-) — βά-θρον.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Τὸ ὄργανον σημαίνουν καὶ μερικὰ ἐκ τῶν εἰς -εὺς : σφάττω — σφαγ-εὺς ( = τὸ ξίφος ), τέμνω — τομ-εὺς ( = σκυτοτομικὸν ὄργανον, τὸ κοπίδι ).

Μερικὰ δὲ ἐκ τῶν εἰς -τρον, ἰδίᾳ εἰς τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν, σημαίνουν τὴν ἀμοιβὴν διὰ τὴν σχετικὴν ἐνέργειαν : λύω — τὰ λύ-τρα, διδάσκω — τὰ δίδακ-τρα, τρέφω ( θ. θρεφ. ) — τὰ θρέπ-τρα ( = ἡ ἀμοιβὴ διὰ τὴν τροφήν ).

### β' ) Ἐξ ἐπιθέτων

§ 269. Τὰ οὐσιαστικὰ ἐν γένει τὰ παράγωγα ἐξ ἐπιθέτων εἶναι ἀφηρημένα ( βλ. § 43, 2 ). Συνήθεις καταλήξεις αὐτῶν εἶναι -ἰᾶ, -ιᾶ, ( -ειᾶ, -οιᾶ ), -ος ( γεν. -ους ), -σύνη, -οσύνη, -της ( γεν. -τητος ) ἢ -τῆς ( γεν. -τῆτος )· σοφός — σοφ-ία, κακός — κακ-ία, ἀληθής ( θ. ἀληθεσ-, ἀλήθεσ-ια, ἀλήθε-ια ) — ἀλήθεια, εὔνους ( εὔνο-ια ) — εὔνοια, εὐρύς — εὐρ-ος, δίκαιος — δικαιο-σύνη, σώφρων — σωφρ-οσύνη, κέρδος — κερδ-οσύνη, ἱερός — ἱερω-σύνη, ταχύ-ς — ταχύ-της ( ταχύ-τητος ) ἢ ταχυ-τῆς ( ταχυ-τῆτος ).

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 1. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικὰ τῶν ἐπιθέτων βοηθός καὶ ἐνεργός εἶναι βοήθεια, ἐνέργεια ( ὅπως ἀλήθεια ). Ἀντιθέτως δὲ τοῦ ἐπιθέτου ἀμαθής παράγωγον οὐσιαστικὸν εἶναι ἀμαθία ( ὅπως σοφία ). Τῶν δὲ ἐπιθέτων ἀγαθός, καλός, ῥάδιος οὐσιαστικὰ εἶναι ἡ ἀρετή, ἡ καλλονὴ ἢ τὸ κάλλος, ἡ ῥαστώνη ( πρβλ. ὑπερθ. ῥᾶστος, § 141 ).

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 2. Μερικῶν ἐπιθέτων τὸ ἀφηρημένον οὐσιαστικὸν γίνεται ἀπὸ τὸ θηλυκὸν αὐτῶν, ὅπως εἶναι ἢ μὲ ἀναβιβασμὸν τοῦ τόνου : αἷτιος ( αἰτία ) ἢ αἰτία, ἄξιος ( ἀξία ) — ἡ ἀξία, ἀνδρείος ( ἀνδρεία ) — ἡ ἀνδρεία, ἐχθρός ( ἐχθρά ) — ἡ ἐχθρα. Πρβλ. νῦν : θερμός, θερμή — ἡ θερμή, ζεστός, ζεστή — ἡ ζέστη. Παρομοίως δὲ παράγονται οὐσιαστικὰ ἐν γένει καὶ ἀπὸ μετοχᾶς διὰ καταβιβασμοῦ τοῦ τόνου : ( ἀκούμαι ) ἀκούμενος — Ἀκουμένος, ( ἐδεξάμην, δεξάμενος ) δεξαμένη — δεξαμένη.

### γ' ) Ἐξ οὐσιαστικῶν

§ 270. Τὰ οὐσιαστικὰ τὰ παράγωγα ἐξ ἄλλων οὐσιαστικῶν εἶναι

1 ) παρώνυμα, ἤτοι ὀνόματα παράγωγα, τὰ ὅποια σημαίνουν ἀπλῶς τὸν ἔχοντα σχέσιν μὲ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον, ἢ τὸν ἀνήκοντα εἰς αὐτό· συνήθεις καταλήξεις αὐτῶν εἶναι -εὺς ( θηλ. -εια ), -της ( θηλ. -τις ), -έτης, -ίτης, -ώτης, -ιώτης : ἵππος — ἵππ-εὺς, ἱερόν — ἱερ-εὺς ( ἱέρ-εια ), δῆμος — δημό-της, πόλις — πολί-της ( πολίτις ), φυλὴ — φυλ-έτης, ὄπλον — ὄπλ-ίτης, θίασος — θιασ-ώτης, στρατιὰ — στρατιώτης ( πρβλ. § 268, 1 ).

2 ) **ὕποκοριστικά**, ἤτοι παριστάνουν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸ πρωτότυπον, ὡς **μικρὸν**, εἴτε διότι τοῦτο ὄντως εἶναι μικρὸν εἴτε χάριν θωπείας ἢ σκώμματος ἢ καταφρονήσεως· συνήθεις καταλήξεις αὐτῶν εἶναι **-άριον, -ιον, -ίδιον, -ίς** ( γεν. **-ίδος** ), **-σκος, -ίσκος, -ίσκη, -ύδριον, -ύλλιον** : **παῖς — παιδ-άριον, ῥύαξ — ῥυάκ-ιον, θυγάτηρ — θυγάτρ-ιον, πίναξ — πινάκ-ιον, πινακίς — πινακίδ-ιον, ξίφος — ξιφ-ίδιον, πύλη — πυλ-ίς, νεανίας — νεανί-σκος, οἶκος — οἶκ-ίσκος, παῖς — παιδ-ίσκη, νέφος — νεφ-ύδριον, δένδρον — δενδρ-ύλλιον** ( πρβλ. νῦν : παιδ-άκι, ἀνθρωπ-άκος, πορτ-ούλα κτλ. )

Σημείωσις. Μερικῶν ὑποκοριστικῶν ἀπεβλήθη σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἔννοια τῆς μικρότητος : βιβλίον ( = βιβλος ), θηρίον ( = θήρ ).

3 ) **μεγεθυντικά**, ἤτοι παριστάνουν, ὅτι κάποιος ἔχει μέγα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸ πρωτότυπον· συνήθεις καταλήξεις τούτων εἶναι **-ίας, -ων** : **μέτωπον — μετωπ-ίας, γαστήρ — γάστρ-ων, χειλος — χεῖλ-ων** ( πρβλ. νῦν : κεφάλ-ας, δοντ-ᾶς, κοιλ-αρᾶς κτλ. )·

4 ) **τοπικά**, ἤτοι σημαίνουν τὸν τόπον, ὅπου διαμένει ἡ δρᾶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸ πρωτότυπον· συνήθεις καταλήξεις τούτων εἶναι **-ιον, -εῖον** : **στρατηγός — στρατήγ-ιον** ( νῦν στρατηγ-εῖον ), **ἔμπορος — ἐμπόρ-ιον** ( = ἐμπορικὸς λιμὴν ), **χαλκεὺς** ( χαλκέως, χαλκέ-ιον ) — **χαλκεῖον, ἰατρός — ἰατρ-εῖον, διδάσκαλος — διδασκαλ-εῖον** ( = οἰκία διδασκάλου, σχολεῖον )·

5 ) **περιεκτικά**, ἤτοι σημαίνουν τόπον, ὃ ὁποῖος περιέχει πολλὰ ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα δηλοῖ τὸ πρωτότυπον· συνήθεις καταλήξεις αὐτῶν εἶναι **-ών, -ιά, -ωνιά** : **ἐλαία — ἐλαι-ών, ὄρνις — ὄρνιθ-ών, μύρμηξ — μυρμηκ-ιά, ῥόδον — ῥοδ-ών καὶ ῥοδ-ωνιά**· οὕτω καὶ **στρατός — στρατ-ιά**·

6 ) **πατρωνυμικά**, ἤτοι σημαίνουν τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα ἢ τὸν ἀπόγονον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον ( ὄνομα πατρὸς ἢ μητρὸς ἢ προγόνου τινός )· συνήθεις καταλήξεις αὐτῶν εἶναι **-δης, -άδης, -ιάδης, -ίδης** ( **-είδης, -οίδης** ), **-ίων** ( θηλ. **-άς**, γεν. **-άδος, -ίς**, γεν. **-ίδος** ) : **Βούτης — Βουτά-δης, Βορέας — Βορεά-δης, Ἀσκληπιός — Ἀσκληπι-άδης, Πέλοψ — Πελοπ-ίδης, Ἀτρεὺς — Ἀτρεΐδης, Ἡρακλῆς — Ἡρακλεΐδης, Λητῶ — Λητοΐδης, Κρόνος — Κρον-ίων, Θεστίος — Θεστι-άς** ( Θεστι-άδος ), **Δαναός — Δανα-ίς** ( Δανα-ίδος ) ( πρβλ. νῦν κατάληξιν **-πουλλος, -πουλλο**, π.χ. τὸ ἀρχοντόπουλλο )·

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Μὲ τὰ πατρωνυμικά ἔχουν σχέσιν καὶ τὰ ὀνόματα τὰ παραγόμενα ἐκ συγγενικῶν ὀνομάτων μὲ τὰς καταλήξεις *-αδοῦς*, *-αδῆ*, *-ιδουῦς*, *-ιδῆ*: *ἀνεψι-αδοῦς* (= υἱὸς ἀνεψιοῦ ἢ ἀνεψιάς, ἤτοι ἐξαδέλφου ἢ ἐξαδέλφης), *ἀνεψ-ιαδῆ* — *ἀδελφ-ιδουῦς*, *ἀδελφ-ιδῆ* (= κόρη ἀδερφοῦ ἢ ἀδερφῆς).

7 ) **γονεωνυμικά**, ἤτοι σημαίνουν νεογνὸν ζώου ἢ μικρὸν κατὰ τὴν ἡλικίαν ζῶον εἶδους τινός· κατάληξις αὐτῶν εἶναι *-ιδεύς*: *ἀετὸς* — *ἀετ-ιδεύς*, *λύκος* — *λυκ-ιδεύς*, *λαγῶς* — *λαγ-ιδεύς*· μερικῶν ὁμως ζῶων τὸ νεογνὸν δηλοῦται συνήθως μὲ ἰδιαίτερον ὄνομα, ὡς *ἀμνὸς* (= τὸ νεογνὸν τοῦ προβάτου, ἀρνάκι), *δέλφαξ* (= χοιρίδιον), *ἔριφος* (= κατσικάκι), *μόσχος* (= μοσχάρι), *νεβρὸς* (= ἐλαφάκι), *νεοσσὸς* (= πουλάκι), *πῶλος* (= ἀλογάκι ἢ γαῖδουράκι· πρβλ. πουλάρι), *σκύλαξ* (= σκυλάκι), *σκύμνος* (= λεονταράκι).

8 ) **ἔθνικά**, ἤτοι σημαίνουν τὸν καταγόμενον ἐκ τινος χώρας ἢ πόλεως ἢ τόπου ἐν γένει, τὸν ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον· συνήθεις κατάληξις αὐτῶν εἶναι *-ιος* (θηλ. *-ία*), *-εὺς* (θηλ. *-ίς*), *-νός*, *-ηνός*, *-ῖνος*, *-της* (θηλ. *-τις*), *-άτης*, *-ιάτης*, *-ήτης*, *-ίτης*, *-ώτης*: *Κόρινθος* — *Κορίνθ-ιος* (*Κορινθ-ία*), *Μέγαρα* — *Μεγαρ-εὺς* (*Μεγαρ-ίς*), *Ἀσία* — *Ἀσια-νός*, *Λάμψακος* — *Λαμψακ-ηνός*, *Τάρας* — *Ταραντ-ῖνος*, *Τεγέα* — *Τεγεά-της* (*Τεγεᾶ-τις*), *Γύθειον* — *Γυθε-άτης*, *Κρότιον* — *Κροτων-ιάτης*, *Αἴγινα* — *Αἰγινή-της*, *Ἴος* — *Ἰ-ήτης*, *Στάγισ* — *Σταγισ-ίτης*, *Σικελία* — *Σικελι-ώτης*, *Λαύρειον* — *Λαυρε-ώτης*. Κατὰ ταῦτα καὶ *ἠπειρος* — *ἠπειρ-ώτης*, *νῆσος* — *νησ-ιώτης*.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 1. Τῶν παραγωγικῶν καταλήξεως *-ιον*, *-ίδιον*, *-ιος*, *-ίδης* τὸ *ι*, ἐὰν μὲν προηγῆται βραχὺ φωνῆεν, κανονικῶς συναϊρεῖται μὲ αὐτό, ἐὰν δὲ προηγῆται μακρὸν φωνῆεν, ὑπογράφεται ὑπ' αὐτό: *χαλκεὺς* (θ. *χαλκε-*) *χαλκεῖον*, *λέξις* (θ. *λέξε-*) *λεξειδῖον*, *βοῦς* (θ. *βο-*) *βοῖδῖον*, *Ἄτρεὺς* (θ. *Ἄτρε-*) *Ἀτρεῖδης*, *Λητῶ* (θ. *Λητο-*) *Λητοῖδης*, *Χίος* (θ. *Χί-*, ὁ *Χί-ιος*) *Χίος*, *Λάρισα* (θ. *Λάρισα-*) *Λαρισαῖος*, *Ἄργος* (θ. *Ἄργεσ-*) *Ἀργεῖος*, *γραῦς* (θ. *γραῖ-*) *γράφῖον*, *λαγῶς* (θ. *λαγω-*) *λαγῶδῖον*, *Κῶς* (θ. *Κω-*) *Κῶος*.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 2. Εἰς τὰ εἰς *-ος* οὐδέτερα τρίτοκλιτα μετὰ τὴν προσθήκην τῆς ὑποκοριστικῆς καταλήξεως *-ίδιον* ἀποβάλλεται ὄχι μόνον ὁ χαρακτήρ τοῦ θέματος *σ*, ἀλλὰ καὶ τὸ *ε* πρὸ αὐτοῦ: *ξίφος* (θ. *ξιφες-*) *ξιφ-ίδιον*, *σκάφος* (θ. *σκαφες-*) *σκαφ-ίδιον*, (*ὄξος* — *ὄξε-ίδιον* = *ξίδι*).

### 3. Παράγωγα επίθετα

#### α') Ἐκ ῥημάτων

§ 271. Ἐπίθετα ἐκ ῥημάτων παράγονται

1 ) μὲ τὰς καταλήξεις **-τος** καὶ **-τέος** ( κυρίως ῥηματικά ἐπίθετα )· ἐκ τούτων

α' ) τὰ εἰς **-τος** σημαίνουν ὅ,τι καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου τοῦ ῥήματος ἢ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δύναται ἢ εἶναι ἄξιος νὰ πάθῃ ὅ,τι δηλοῖ τὸ ῥῆμα : γράφω — γραπ-τός ( = γεγραμμένος ), μίγνυμι — μεικ-τός ( = μεμειγμένος ), ἀλίσκομαι — ἄλω-τός ( = ὁ δυνάμενος νὰ ἄλωθῃ ), βαίνω — βα-τός, ἄβα-τος ( = ὁ δυνάμενος ἢ μὴ δυνάμενος νὰ πατηθῇ ), ἐπαινῶ — ἐπαινε-τός, θαυμάζω — θαυμασ-τός ( = ἄξιος νὰ ἐπαινῆται — νὰ θαυμάζεται )·

β' ) τὰ εἰς **-τέος** σημαίνουν ὅτι ὀφείλει τις νὰ πάθῃ ὅ,τι δηλοῖ τὸ ῥῆμα : γράφω = γραπ-τέος ( = ὅστις πρέπει νὰ γραφῇ ), διαβαίνω — διαβα-τέος ( = ὅστις πρέπει νὰ διαβαθῇ )· Πρβλ. τὸ ἐνοίκιον προπληρω-τέον· ἀφαιρε-τέος, πολλαπλασιασ-τέος, διαιρε-τέος κτλ.

2 ) μὲ τὰς καταλήξεις **-άς, -ής, -ός, -νός, -ανός, -ρός, -ερός**· ταῦτα σημαίνουν ὅ,τι καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ ενεστώτος ἢ τοῦ παρακειμένου τοῦ ῥήματος : φεύγω ( θ. φυγ- ) — φυ-γὰς ( = ὁ φεύγων ), μίγνυμι ( θ. μιγ- ) μιγ-ὰς ( = ὁ μεμειγμένος ), ἀ-μιγ-ής ( = ὁ μὴ μεμειγμένος ), λείπο-μαι — λοιπ-ός ( = ὁ ὑπολειπόμενος ), στίλβω — στιλπ-νός ( = ὁ στίλβων ), στέγω — στεγ-ανός ( = ὁ καλῶς στέγων, ἦτοι καλύπτων ), λάμπω — λαμπ-ρός, θάλλω — θαλ-ερός, μαιίνω ( θ. μιαν- ) — μια-ρός·

3 ) μὲ τὰς καταλήξεις **-ικός, -τικός, -ιμος, -μων, -τήριος**· ταῦτα σημειοῦν ἰκανότητα ἢ ἐπιτηδειότητα ἢ κλίσιν πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον : ἄρχω — ἀρχ-ικός ( = ἰκανὸς νὰ ἀρχῇ ), ἀμύνομαι — ἀμυν-τικός ( = ἐπιτήδειος εἰς τὸ ἀμύνεσθαι ), ἐρίζω ( θ. ἐριδ- ) — ἐρισ-τικός ( = ὁ ἔχων κλίσιν εἰς τὸ ἐρίζειν ), ὠφελῶ — ὠφέλ-ιμος, μάχομαι — μάχ-ιμος ( = ἰκανὸς νὰ μάχεται ), φρονῶ — φρόν-ιμος, νοέω-ῶ — νοή-μων ( = ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ νοῆ ), ἐλεέω-ῶ — ἐλεή-μων ( = ὁ ἔχων κλίσιν εἰς τὸ νὰ ἐλεῇ ), ἐπιλανθάνομαι ( θ. ἐπιληθ- ) — ἐπιλήσ-μων, σώζω ( θ. σω- ) — σωτήριος ( = ὁ ἰκανὸς νὰ σώζῃ )·

#### β') Ἐξ ὀνομάτων

§ 272. Ἐπίθετα ἐξ ὀνομάτων ( οὐσιαστικῶν καὶ σπανίως ἐπιθέτων ) παράγονται



1 ) με τὰς καταλήξεις **-ιος** ( **-αιος, -ειος, -οιος, -ῶος** ), **-κός** ( **-ικός, -ακός** )· ταῦτα σημαίνουν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἀνήκει ἢ ἔχει σχέσιν πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον : οὐρανός — οὐράνιος, ἀγορὰ ( ἀγορά-ιος ) — ἀγοραῖος, κῆπος — κηπ-αῖος, χέρσος — χερσ-αῖος, οἶκος ( θ. οἶκε-, οἰκέ-ιος ) — οἰκειός, ἵππος — ἵππειος, βασιλεὺς ( βασίλε-ιος ) — βασίλειος ( = τοῦ βασιλέως ), Κίμων — Κιμών-ειος, γέλως ( θ. γελο ( σ- ), γελό-ιος ) — γελοῖος, ἥρως — ( ἥρώ-ιος ) — ἥρωος, πάππος — παππ-ῶος, φύσι-ς — φυσι-κός, πανήγυρι-ς, πανηγυρι-κός, λίβυς — λιβυ-κός, θῆλυ-ς — θηλυ-κός, Ἀθηναῖος — Ἀθηναῖ-κός, Ῥόδιος — Ῥοδ-ιακός ( = τῶν Ῥοδίων ).

Σημείωσις. Εἰς **-ειος** (καὶ ὅχι εἰς **-ιος**) κανονικῶς λήγουν τὰ ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα παράγονται ἀπὸ ὀνόματα προσώπων ἢ ζώων: Ὀμηρος — Ὀμήρ-ειος, Πυθαγόρας — Πυθαγόρ-ειος, ὄνος — ὄν-ειος, κύκνος — κύκν-ειος, βοῦς (βο-ός) — βό-ειος κτλ.

2 ) με τὰς καταλήξεις **-εος** ( **-οῦς** ), **-ινος**· ταῦτα σημαίνουν ὕλην ἢ (σπανίως) χρῶμα : ἄργυρος — ( ἀργύρεος ) ἀργυροῦς, χρυσός — ( χρύσειος ) χρυσοῦς, κύανος — ( κυάνεος ) κυανοῦς, λίθος — λίθινος·

3 ) με τὰς καταλήξεις **-μος, -ιμος**· ταῦτα σημαίνουν τὸν κατάλληλον πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον : καῦσις — καύσι-μος ( = κατάλληλος πρὸς καῦσιν ), χρῆσις — χρήσι-μος, ἐδωδὴ — ἐδώδ-ιμος ( = φαγώσιμος ), πένθος — πένθ-ιμος·

4 ) με τὰς καταλήξεις **-εις** ( γεν. **-εντος** ), **-όεις, -νός, -εινός, -λός, -ηλός, -λέος, -ρός, -αρός, -ερός, -ηρός, -ώδης**· ταῦτα σημαίνουν πλησμονήν, ἤτοι ἀφθονίαν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον : χάρις — χαρί-εις ( = πλήρης χάριτος ), ἀστὴρ — ἀστερ-όεις, ἰχθὺς — ἰχθυ-όεις, σκότος ( θ. σκοτεσ-, σκοτεσ-νός, σκοτεν-νός = ) σκοτεινός, φῶς — φωτ-εινός ( πρβλ. § 36, 3 ), δέος ( θ. δεεσ- ) — δει-λός, παχὺς — παχυ-λός, φειδῶ — φειδω-λός, ἀπάτη — ἀπατη-λός, ὕψος — ὑψ-ηλός, δίψα — διψα-λέος, ψώρα — ψωρα-λέος, ἀνία — ἀνια-ρός, ἰσχύς — ἰσχυ-ρός, φθόνος — φθονε-ρός, λίπος — λιπ-αρός, σκιά — σκι-ερός, λύπη — λυπη-ρός, ὄγκος — ὄγκ-ηρός, ἄνθος — ἀνθ-ηρός, ἀφρός — ἀφρ-ώδης ( = πλήρης ἀφροῦ )·

Σημείωσις. Τὰ εἰς **-ώδης** σημαίνουν πολλάκις ὁμοιότητα ἢ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἀρμόζει εἰς ὅ,τι δηλοῖ τὸ πρωτότυπον : γάλα — γαλακτ-ώδης ( = γαλακτ-ο-ειδής ), σφήξ — σφηκ-ώδης ( = σφηκ-ο-ειδής ), παιδάριον — παιδαρι-ώδης ( = ἀρμόζων εἰς παιδάριον ).

5 ) με τὰς καταλήξεις **-αῖος, -ιαῖος, -ήσιος, -ινός, -ερινός**. ταῦτα σημαίνουν μέτρον ἢ χρόνον : πῆχυς — πηχυ-αῖος ( = ἔχων μῆκος ἐνὸς πήχεως ), στάδιον — σταδι-αῖος, πλέθρον — πλεθρ-ιαῖος, σπιθαμῆ — σπιθαμ-ιαῖος, ἔτος — ἐτ-ήσιος, ἡμέρα — ἡμερ-ινός, ἔαρ — ἔαρ-ινός, θέρος — θερ-ινός, φθινόπωρον — φθινοπωρ-ινός, μεσημβρία — μεσημβρ-ινός, νύξ — νυκτ-ερινός, χειμὼν — χειμ-ερινός.

#### γ') Ἐξ ἐπιρρημάτων

§ 273. Ἐξ ἐπιρρημάτων ( ἰδίως τοπικῶν καὶ χρονικῶν ) παράγονται ἐπίθετα

1 ) με τὰς καταλήξεις **-ιος, -ιμος, -νός, -ινός** : πρόσθεν—πρόσθ-ιος, ὀπισθεν — ὀπίσθ-ιος, ὄψε — ὄψ-ιος καὶ ὄψ-ιμος, πρῶ ἢ πρῶι — πρῶ-ιος ἢ πρῶος καὶ πρῶ-ιμος, πέρυσι — περυσι-νός, χθές — χθεσ-ινός ( βλ. καὶ § 145 ).

2 ) με τὰς καταλήξεις **-αῖος, -ικός** : ῥάδγην — ῥαγδ-αῖος, χύδην χυδ-αῖος, καθόλου — καθολ-ικός.

### 4. Παράγωγα ἐπιρρήματα

§ 274. Ἐπιρρήματα παράγονται ἀπὸ πᾶν κλιτὸν μέρος τοῦ λόγου ἢ ἀπὸ ἄλλα ἐπιρρήματα.

1 ) **Τοπικά** ἐπιρρήματα παράγονται με τὰς καταλήξεις

α') **-ασι, -ησι, -οι, -θι** πρὸς δήλωσιν στάσεως ἐν τόπῳ: Πλαταιαὶ — Πλαται-ᾶσι ( = ἐν Πλαταιαῖς ), Ἀθῆναι — Ἀθῆν-ησι, Μέγαρα — Μεγαρ-οῖ, οἶκος — οἶκ-οι, ἄλλος — ἄλλο-θι, αὐτός — αὐτό-θι

β') **-θεν, -οθεν, -ωθεν** πρὸς δήλωσιν κινήσεως ἀπὸ τόπου : οἶκος — οἶκο-θεν ( = ἐκ τοῦ οἴκου ), ἄλλος — ἄλλο-θεν, ἐκεῖ — ἐκεῖ-θεν, ἄνω — ἄνω-θεν, πᾶς — πάντ-οθεν, ἀμφότεροι — ἀμφοτέρ-ωθεν

γ') **-δε, -ζε, -σε** πρὸς δήλωσιν κινήσεως εἰς τόπον : Μέγαρα — Μεγαρά-δε ( = εἰς τὰ Μέγαρα ), Ἀθῆναι — ( Ἀθήνας-δε ) Ἀθήναζε, ἄλλος — ἄλλο-σε ( = εἰς ἄλλο μέρος ).

2 ) **Τροπικά** ἐπιρρήματα παράγονται με τὰς καταλήξεις

α') **-ως, -ῶς** : δίκαιος — δικαί-ως, κακός — κακ-ῶς, βαρὺς — βαρέ-ως, εὐγενής — εὐγεν-ῶς, ἄλλος — ἄλλ-ως, ὁμολογούμενος — ὁμολογουμέν-ως, ἐσκεμμένος — ἐσκεμμέν-ως

β') **-δην, -άδην, -ίνδην, -δόν, -ηδόν** : βαίνω ( θ. βα- ) — βά-

δην, μείγ-νυμι — μίγ-δην, τρέχω — τροχ-άδην, ἄριστος — ἀριστ-ίνδην, ἀγέλη — ἀγελη-δόν, ταῦρος — ταυρ-ηδόν

γ') -ί, -εί, -τί: ἄμισθος — ἀμισθ-ί, ἐθέλων — ἐθελοντ-ί, πάνδημος — πανδημ-εί, ἐλληνίζω — ἐλληνισ-τί, ὀνομάζω — ὀνομασ-τί

δ') -ς: ἀναμείγ-νυμι (ἀναμίγ-ς) — ἀναμίξ, ἐναλλάσσω (ἐναλλάγ-ς) ἐναλλάξ.

3) Ποσοτικά ἐπιρρήματα παράγονται μὲ τὰς καταλήξεις -κίς, -άκίς: ἐπτὰ — ἐπτά-κίς, δέκα — δεκά-κίς, μύριοι — μυριάκίς, πολὺς — πολλ-άκίς, πόσος — ποσ-άκίς (βλ. § 168).

4) Χρονικά ἐπιρρήματα παράγονται μὲ τὴν κατάληξιν -τε: ἄλλος — ἄλλο-τε, ἕκαστος — ἐκάστο-τε.

## Β') ΣΥΝΘΕΣΙΣ

§ 275. Εἰσαγωγή. Ἐκ τῶν δύο λέξεων, αἱ ὁποῖαι ἐνοῦνται καὶ σχηματίζουν μίαν ἄλλην λέξιν σύνθετον, ἐκείνη, ἡ ὁποία ἔχει τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ συνθέτῳ, λέγεται **πρῶτον συνθετικὸν** (μέρος) αὐτῆς, ἐκείνη δέ, ἡ ὁποία ἔχει τὴν δευτέραν θέσιν, λέγεται **δεύτερον συνθετικὸν** (μέρος) αὐτῆς. Π.χ. ἐν τῇ συνθέτῳ λέξει **ναυπηγός** ἡ λέξις **ναῦς** εἶναι α' συνθετικὸν (μέρος) αὐτῆς, ἡ δὲ λέξις **πήγνυμι** β' συνθετικὸν ἐν τῇ συνθέτῳ **κατάγω** ἡ λέξις **κατά** εἶναι α' συνθετικὸν καὶ ἡ λέξις **ἄγω** β' συνθετικὸν.

Ἐκαστον ἐκ τῶν δύο συνθετικῶν μερῶν μιᾶς συνθέτου λέξεως δύναται νὰ εἶναι κλιτὸν ἢ ἀκλιτὸν: **φυγόπονος** (φεύγω, πόνος), **εὐγενῆς** (εὖ, γένος), **ὑπεράνω** (ὑπέρ, ἄνω).

### Γενικὴ προεισαγωγικὴ παρατήρησις

§ 276. 1) Πρωτοκλιτῷ ἢ δευτεροκλιτῷ ὀνόματος ὁ χαρακτήρ **α** ἢ **ο** τοῦ θέματος αὐτοῦ ὡς πρώτου συνθετικοῦ, ὅταν τὸ β' συνθετικὸν ἀρχίζῃ ὡσαύτως ἀπὸ φωνῆεν, κανονικῶς ἀποβάλλεται: (κιθάρα, θ. κιθαρα-, ὠδῆ) **κιθαρ-ωδός**, (ἵππος, θ. ἵππο-, ἄρχω) **ἵππ-αρχος**.

2) Τὸ ἀρκτικὸν φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ, ὅταν εἶναι βραχύ, (**α**, **ε**, **ο**), κανονικῶς ἐκτείνεται (§ 32,6): (**ἀ**, ἀκέομαι) **ἀν-ήκεστος**, (**ὑπό**, ἀκούω) **ὑπή-κοος**, (στρατός, ἄγω) **στρατ-ηγός**, (λόχος, ἄγω) **λοχ-ᾶγός**, (ἄρμα, ἐλαύνω) **ἀρματ-ηλάτης**, (εὖ, ὄνομα) **εὖ-ώνυμος**.

Σημείωσις 1. Ἐὰν τὸ β' συνθετικὸν ἤρχιζέ ποτε ἀπὸ **φ** ἢ **σ**, τότε διατη-

ρεΐται τὸ τελικὸν α ἢ ο τοῦ θέματος τοῦ πρώτου συνθετικοῦ καὶ συνήθως συναϊρεΐται μὲ τὸ ἀρκτικὸν φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ : ( θεός, εἶδος, Φεῖδος ) θεο-ειδής, ( θύρα, ὄραω, Φοράω — θυρα-ορός ) θυρωρός, ( κακός, ἔργον, Φέργον — κακό-εργος ) κακοῦργος, ( κληρός, ἔχω, σέχω — κληρό-οχος ) κληροῦχος.

Σημείωσις 2. Καὶ τὸ ἀρκτικὸν φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ δὲν ἐκτείνεται, ἂν τὸ β' τοῦτο συνθετικὸν ἤρχιζέ ποτε ἀπὸ F ἢ σ, ἢ ἂν τὸ ἀρκτικὸν φωνῆεν αὐτοῦ εἶναι θέσει μακρὸν ( § 11, 2 ) : ( αἰχμή, ἄλωτός, Φαλίσκομαι ) αἰχμ-άλωτος, ( ἡνία, ἔχω, σέχω ) ἡνίοχος, ( ἄγχι, ἄλς, σάλς ) ἀγγί-αλος, ( ναῦς, ἄρχω ) ναύ-αρχος ( τὸ α τοῦ ἀρχω εἶναι θέσει μακρὸν ).

Αἱ λέξεις ὄλεθρος καὶ ὄροφος ὡς β' συνθετικὰ δὲν ἐκτείνουν τὸ ἀρκτικὸν ο, ὅταν ἢ πρὸ αὐτῶν συλλαβὴ εἶναι μακρὰ ( φύσει ἢ θέσει ) : δι-ὄροφος, παν-ὄλεθρία, ἀλλὰ χρῆσ-ὄροφος, ψυχ-ὄλεθρος, ὑψ-ὄροφος ( τὸ υ τῆς λέξεως ὕψος εἶναι θέσει μακρὸν )· πρβλ. καὶ § 34, 1, β'.

## Α'. Πρῶτον συνθετικὸν

### 1. Κλιτὸν

#### α') Ὄνομα οὐσιαστικὸν

§ 277. Τὸ θέμα οὐσιαστικοῦ, ὅταν τοῦτο λαμβάνεται ὡς α' συνθετικόν, κανονικῶς μένει ἀμετάβλητον, ἰδίᾳ ὅταν τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο εἶναι δευτερόκλιτον : ( ἀγορά, θ. ἀγορα- ) ἀγορα-νόμος, ( σκιά, θ. σκια- ) σκια-μαχῶ, ( νίκη, θ. νικη- ) νικη-φόρος, ( δῆμος, θ. δημο- ) δημο-κρατία, ( λίθος, θ. λιθο- ) λιθό-στρωτος, ( βοῦς, θ. βου- ) βου-κέφαλος, ( ναῦς, θ. ναυ- ) ναυ-μάχος, ( τέλος, θ. τελεσ- ) τελεσ-φόρος ( βλ. § 46 κ.έ. ). Ἄλλὰ

1 ) συνήθως τὸ θέμα πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων ὀνομάτων ὡς πρώτων συνθετικῶν μετασχηματίζεται κατὰ τὰ δευτερόκλιτα, ἤτοι λήγει εἰς ο : ( θ. ἡμερα- ) ἡμερο-δρόμος, ( θ. ὕλη- ) ὕλο-τόμος, ( θ. ἄμαξα- ) ἄμαξο-πηγός, ( θ. παιδ- ) παιδ-ο-νόμος, ( θ. ἰχθυ- ) ἰχθυ-ο-πώλης, ( θ. κρεασ- ) κρε-ο-πώλης, ( θ. ἄνθεσ- ) ἀνθ-ο-πώλης, ( θ. ριν- ) ριν-ό-κερας·

2 ) σπανίως καὶ τὸ θέμα τῶν δευτεροκλίτων καὶ τριτοκλίτων ὀνομάτων ὡς πρώτων συνθετικῶν, μετασχηματίζεται κατὰ τὰ πρωτόκλιτα, ἤτοι λήγει εἰς η ἢ α : ( θ. ἔλαφο- ) ἔλαφη-βόλος, ( θ. θανατο- ) θανατη-φόρος, ( θ. βιβλιο- ) βιβλια-γράφος, ( θ. λαμπαδ- ) λαμπαδ-η-φόρος.

Σημείωσις 1. Τῶν εἰς -μα οὐδετέρων τριτοκλίτων ὀνομάτων ὡς πρώτων συνθετικῶν πολλάκις τὸ θέμα ἀποβάλλει τὴν τελικὴν συλλαβὴν ατ: (θ. ἄρματ-) ἄρματ-ηλάτης, (θ. αἱματ-) αἱματ-ο-σταγῆς, (θ. σωματ-) σωματ-ο-ειδῆς, ἀλλὰ σωμ-ασκῶ, αἱμ-ο-βαφῆς.

Σημείωσις 2. Τῶν ὀνομάτων γῆ, πῦρ, ὕδωρ ὡς πρώτων συνθετικῶν θέμα εἶναι γη- ἢ γεω-, πυρ- ἢ πυρι- ἢ πυρο, ὕδατο- ἢ ὕδρο- ἢ ὕδρ: γη-γενῆς, γεω-μέτρης, γεω-γράφος — πυρ-φόρος, περι-φλεγῆς, πυρο-ειδῆς — ὕδατο-ειδῆς, ὕδρο-πότης, ὕδρ-αγωγός.

### β' ) Ἐπίθετον

§ 278. Τῶν ἐπιθέτων, ὡς πρώτων συνθετικῶν, λαμβάνεται κανονικῶς τὸ θέμα τοῦ ἄρσενικοῦ, οἴουδῆποτε γένους καὶ ἂν εἶναι τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον λαμβάνεται ὡς β' συνθετικόν, ἢ τὸ ὅλον σύνθετον: (ἄκρα, πόλις) ἀκρό-πολις, (Μεγάλη, πάλις) Μεγαλό-πολις, (Θερμαί, πύλαι) Θερμο-πύλαι, (ἄξιος, νίκη) ἀξιό-νικος, (διακόσιοι, μέδιμνοι) διακασιο-μέδιμνος, (χίλια, τάλαντα) χιλιο-τάλαντος.

Σημείωσις 1. Τοῦ ἐπιθέτου καλός ὡς πρώτου συνθετικοῦ θέμα εἶναι καλλι- (καλλί-μορφος, καλλί-νικος) καὶ τοῦ ἐπιθέτου πᾶς εἶναι παντο- ἢ παν- (παντο-πόρος, παν-σέληνος).

Σημείωσις 2. Τῶν τεσσάρων πρώτων κλιτῶν ἀπολύτων ἀριθμητικῶν εἰς, δύο, τρεῖς, τέσσαρες, ὅταν ταῦτα λαμβάνωνται ὡς πρώτα συνθετικά, θέμα εἶναι μονο-, δι-, τρι-, τετρα-: (ἐν εἶδος) μονο-ειδῆς, δί-δραχμον, τρί-πους, τετρά-πηγος.

Τὰ δὲ ἄκλιτα ἀπόλυτα ἀριθμητικά ὡς πρώτα συνθετικά ἢ μένου ἀμετάβλητα ἢ μετασχηματίζονται καὶ λήγουν εἰς α (κατὰ τὸ ἐπτὰ, ἐννέα, δέκα): πεντά-δραχμον, ἕξα-έτης, εἰκοσί-πηγος, εἰκοσά-πηγος, ἑκατόμ-πεδος, ἑκατοντα-έτης.

### γ' ) Ῥῆμα

§ 279. Τοῦ ῥήματος ὡς πρώτου συνθετικοῦ λαμβάνεται τὸ θέμα ἢ τὸ ῥηματικόν ἢ τὸ χρονικόν (κανονικῶς τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου ἢ τοῦ μέλλοντος):

1) ἀμετάβλητον, ὅταν τὸ β' συνθετικόν ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν: (ἔχω, ἐγγύη) ἐχ-έγγυον, φθιν-όπωρον, πειθ-αρχῶ, ῥίψ-ασπις.

2) μετεσχηματισμένον διὰ τῆς προσλήψεως ἐνός ε ἢ ι ἢ ο, ὅταν τὸ β' συνθετικόν ἀρχίζῃ ἀπὸ σύμφωνον: ἐχ-έ-φρων, χαιρ-έ-

κακος, **ἀρχ-ι-τέκτων**, **κρυψ-ι-νους**, **φυγ-ό-δικος**, **στρεψ-ό-δικος**, **δωσ-ι-δικος**, **εὐρησ-ι-λογος**.

Σημείωσις. Οὕτω καὶ ἐκ τῶν εἰς -έω συνηρημένων ῥημάτων ὡς πρώτων συνθετικῶν πρὸ φωνήεντος μὲν λαμβάνεται τὸ θέμα ἄνευ τοῦ χαρακτῆρος ε, πρὸ συμφώνου δὲ λαμβάνεται τὸ θέμα μὲ ο ἀντὶ τοῦ χαρακτῆρος ε: (φιλέ-ω) **φιλ-άνθρωπος**, (μισέ-ω) **μισο-γύνης**.

## 2. Ἄκλιτον

§ 280. Ἐκ τῶν ἀκλίτων ὡς πρῶτα συνθετικὰ δύνανται νὰ λαμβάνωνται

1) **ἐπιρρήματα**· ταῦτα ἢ μένουσιν ἀπαθῆ ἢ πάσχουσιν φθογγικὰς παθήσεις ἢ ἀναλογικοὺς μετασχηματισμοὺς κατὰ τὸ τέλος αὐτῶν: **ἀει-μνηστος**, **ἀγχι-νους**, **ἀνω-φερής**, **ἀρτι-μελής**, **εὐ-γενής**, **παλινο-ωδία**, **παλιρ-ροια**, **χαμαί-ζηλος**, **ὕψι-πέτης** — (ἀγχι) **ἀγχε-μαχος**, (χαμαί) **χαμ-ερπής**, (ὄψε) **ὄψι-μαθής**, (ἐνδον) **ἐνδό-μυχος**, (ὀπισθεν) **ὀπισθό-δομος**, **ὀπισθο-φύλαξ**.

2) αἱ κύριαι προθέσεις· αὗται

α') ὅταν τὸ β' συνθετικὸν εἶναι ῥῆμα, ἔχουσιν κανονικῶς ἐπιρρηματικὴν σημασίαν: **εἰσ-άγω** (= ἄγω ἐντός), **ἐπι-τίθημι** (= θέτω ἐπάνω), **συμ-μένω** (= μένω μαζί).

β') ὅταν τὸ β' συνθετικὸν εἶναι ὄνομα, ἄλλοτε μὲν ἔχουσιν ἐπιρρηματικὴν σημασίαν, ὡς **ἀμφι-θάλασσος** (= ὁ ἔχων ἀμφοτέρωθεν θαλασσαν), **σύν-τροφος** (= ὁ τρεφόμενος μαζί), ἄλλοτε δὲ τὴν συνήθη προθετικὴν σημασίαν, ὡς **ἀνά-λογος** (= ὁ ἀνά λόγον), **παρά-λογος** (= ὁ παρὰ λόγον), **ἐν-τιμος** (= ὁ ἐν τιμῇ), **ὑπερ-άνθρωπος** (= ὁ ὑπὲρ ἄνθρωπον)· βλ. § 28 κ.έ. καὶ § 33, 6, Σημ.

3) **ἀχώριστα μόρια**· οὕτω καλοῦνται μερικαὶ ἐπιρρηματικαὶ λέξεις, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε λαμβάνονται μεμονωμέναι, ἀλλὰ πάντοτε ἐν συνθέσει ὡς πρῶτα συνθετικὰ (πρβλ. νῦν: **ξε**, π.χ. **γράφω—ξεγράφω**, **λέω—ξελέω**).

Ἄχώριστα μόρια τῆς ἀρχαίας γλώσσης συνήθη εἶναι:

α') τὸ στερητικὸν **ἀ-** καὶ τὸ στερητικὸν **νη-**, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν τὴν ἔννοιαν τοῦ **ἀνευ** ἢ **ὄχι**: **ἄ-καρπος** (= ἀνευ καρποῦ), **ἄ-γνωστος** (= ὄχι γνωστός), **ἄ-τυχής** (= ἄτυχος), **νη-ποιεῖ** (= ἀτιμωρητί), **νηνεμία** (= ἔλλειψις ἀνέμου), **νωδός** (ἐκ τοῦ νη-ὁδοῦς = ἀνευ ὁδόντων).

Σημείωσις. Τὸ στερητικὸν **α-** πρὸ φωνήεντος συνήθως γίνεται **ἀν-**: **ἀν-εὐθυνος**· ἀλλά: **ἀ-ήττητος**, **ἄ-οπλος**, **ἄ-υπνος**, **ἄκων** (ἐκ τοῦ **ἀ-έκων**), **ἀργός** (ἐκ τοῦ **ἀ-εργός**)· πρβλ. § 276, 2, Σημ. 1.

β' ) τὸ **δυσ-**, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ **κακός** ἢ τοῦ **δύσκολος**: **δυσ-ώδης** (= κακῶς ὄζων), **δυσ-ειδής** (= ἔχων κακὴν μορφήν, ἄσχημος), **δυσ-άλωτος** (= δυσκόλως ἀλισκόμενος).

γ' ) τὰ ἐπιτακτικὰ μόρια **ἀ-**, **ἀρι-**, **ἐρι-**, **ζα-**, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ἔννοιαν τοῦ **πολύ**, **πάρα πολύ**: **ἀ-τενής** (= λῖαν τεταμένος), **ἀ-χανής** (= λῖαν χαίνων, πολὺ ἐκτεταμένος), **ἀρι-ζήλωτος** (= λῖαν ζηλωτός), **ἐρί-τιμος** (= πολύτιμος), **ζά-πλουτος** (= βαθύπλουτος).

δ' ) τὸ **ἡμι-** (ἐξ οὗ τὸ ἐπίθετον **ἡμισυς**): **ἡμί-θεος**, **ἡμι-τάλαντος**.

## Β'. Δεύτερον συνθετικόν

### 1. Κ λ ι τ ὸ ν

#### α') Ὄνομα οὐσιαστικόν

§ 281. Σύνθετον ὄνομα μὲ οὐσιαστικόν ὡς β' συνθετικόν δυνατόν νὰ εἶναι καὶ αὐτὸ οὐσιαστικόν, δυνατόν ὁμοίως νὰ εἶναι ἐπίθετον.

1) Ὄταν ἐν σύνθετον ὄνομα μὲ οὐσιαστικόν ὡς β' συνθετικόν εἶναι καὶ αὐτὸ οὐσιαστικόν, τότε τὸ β' συνθετικόν συνήθως μένει ἀμετάβλητον: (ἄρμα, ἄμαξα) **ἀρμ-άμαξα**, (ξίφος, μάχαιρα) **ξιφο-μάχαιρα**, (ἵππος, δρόμος) **ἰππό-δρομος**, (ἀμφί, θέατρον) **ἀμφι-θέατρον**, (ὄπισθεν, φύλαξ) **ὄπισθο-φύλαξ**.

Σημείωσις. Εἰς μερικὰ τοιαῦτα σύνθετα τὸ οὐσιαστικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι β' συνθετικόν, μετασχηματίζεται εἰς **-ον** ἢ **-ιον**: (πρό, θύρα) **πρό-θυ-ρον**, (ἡμισυς, μέδιμνος) **ἡμι-μέδιμν-ον**, (ἡμισυς, ὀβολός) **ἡμι-ὠβόλ-ιον** (πρβλ. **ἡμι-τάλαντ-ον**), (πρό, ἄστν) **προ-ἀστ-ιον**.

2) Ὄταν σύνθετον ὄνομα μὲ οὐσιαστικόν ὡς β' συνθετικόν εἶναι ἐπίθετον, τότε τὸ β' συνθετικόν

α') μένει ἀμετάβλητον, ἂν εἰς τὸ ὄλον σύνθετον παρέχεται μορφή ἐπιθέτου (δικαταλήκτου ἢ μονοκαταλήκτου): **ἄ-υπνος**, **εὖ-ἀριθμος**, **πάν-δημος**, **ἄ-τοπος**, **εὖ-δαίμων**, **ἀ-χίτων**, **εὖ-χαρις**, **εἰψ-ασπις**, **εὖ-παις**, **μακρό-χειρ**.

β') μετασχηματίζεται κατὰ τὰ ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα λήγουν εἰς **-ος**, **-ιος**, **-ης**, **-ων**: (μηχανή) **πολυ-μήχαν-ος**, (σπονδῆ) **ὀμό-σπον-δος**, (σῶμα) **ἀ-σώματ-ος**, (αἷμα) **ὀμ-αιμ-ος**, (ἀνὴρ) **ἄν-ανδρ-ος**, (θάλαττα)

ἐπι-θαλάττ-ιος, ( πατήρ, μήτηρ, γαστήρ ) ὁμο-πάτρ-ιος, ὁμο-μήτρ-ιος, ὁμο-γάστρ-ιος, ( ἄλς ) ἐν-άλ-ιος, ( τέλος ) εὐ-τελ-ής, ( εἶδος ) εὐ-εἰδ-ής, ( μέγεθος ) ὑπερ-μεγέθ-ης, ( φρῆν ) ἄ-φρ-ων, σῶ-φρ-ων ( πρᾶγμα ) πολυ-πράγμ-ων, ( κτῆμα ) ἄ-κτῆμ-ων.

Σημείωσις. Τὰ ὀνόματα πατήρ, μήτηρ καὶ γαστήρ ὡς δευτέρα συνθετικά ἐπιθέτων μὲ α' συνθετικὸν ἄλλην λέξιν ἐκτὸς τῆς λέξεως ὁμός (= εἰς καὶ ὁ αὐτός) μεταβάλλουν τὴν λήγουσαν -ηρ εἰς -ωρ: ἄ-πάτωρ, ἄ-μήτωρ, προ-γάστωρ.

Ἡ λέξις γῆ ὡς β' συνθετικὸν ἐπιθέτων μετασχηματίζεται εἰς -γεως ἢ -γαιος ( ἢ -γειος ) : λεπτό-γεως, μεσό-γαιος, ( μεσό-γειος ).

Αἱ λέξεις ἀγορά καὶ ὄνομα ὡς β' συνθετικά μετασχηματίζονται εἰς -ήγυρις, -ώνυμος: παν-ήγυρις, ὁμ-ήγυρις — εὐ-ώνυμος, ἀν-ώνυμος.

### β') Ἐπίθετον

§ 282. Τὸ ἐπίθετον ὡς β' συνθετικὸν μένει ἀμετάβλητον: ( γνωστός ) ἄ-γνωστός, ( ἴσος ) ἄν-ισός, ( ποικίλος ) πολυ-ποίκιλος, ( συνήθης ) ἄ-συνήθης ( πρβλ. νεοελλ. : μον-ἀκριβός, ῥοδο-κόκκινος ).

### γ') Ῥῆμα

§ 283. Λέξις σύνθετος μὲ ῥῆμα ὡς β' συνθετικὸν δυνατὸν νὰ εἶναι πάλιν ῥῆμα, δυνατὸν ὅμως νὰ εἶναι ὄνομα οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετον: ( γράφω ) ἀντι-γράφω, ζω-γράφος, ( ἀκούω ) ὑπ-ακούω, ὑπ-ήκοος.

1 ) Τὸ ῥῆμα ὡς β' συνθετικὸν κανονικῶς μένει ἀμετάβλητον, μόνον ὅταν τὸ α' συνθετικὸν εἶναι πρόθεσις: ἄλλως σχηματίζεται **παρα-σύνθετον** ῥῆμα εἰς -έω ἀπὸ συγγενὲς σύνθετον ὄνομα, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον: συγ-γράφω, ἀλλὰ ζωγραφέ-ω, -ῶ ( ἐκ τοῦ ζωγράφος ) — ἐξ-εργάζομαι, κατ-εργάζομαι, ἀλλὰ εὐεργετ-έω, -ῶ ( ἐκ τοῦ εὐ-εργέτης )· βλ. § 286.

Σημείωσις. Σύνθετα ῥήματα ὡς τὰ τῆς νέας γλώσσης βιοπαλαίω, χαρτοπαίζω, καλοτρῶγω, κακογράφω κτλ. κανονικῶς δὲν σχηματίζονται εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ὅμως ἀρχίζουν νὰ σχηματίζονται τοιαῦτα σύνθετα, ὡς ἀμπελο-τέμνω, θυρο-κόπτω κτλ.

2 ) Ὅταν μὲ ῥῆμα ὡς β' συνθετικὸν σχηματίζεται ὄνομα οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετον, τότε τὸ θέμα τοῦ ῥήματος, τὸ ὁποῖον λαμβάνεται ὡς β' συνθετικὸν, προσλαμβάνει τὰς καταλήξεις

α') -ς: ( θηρά-ω ) ὀρνιθο-θήρα-ς, ( νικά-ω ) ὀλυμπιο-νίκη-ς,



( γιγνώ-σκ-ω ) ἀ-γνώ-ς ( = ἄγνωστος ἢ ἀγνοῶν ), ( ὠνέ-ομαι ) τελ-  
 ὠνή-ς, ( πωλέ-ω ) βιβλιο-πώλη-ς, ( θνήσκω, θ. θνη- ) ἡμι-θνή-ς,  
 ( πλήττω, θ. πληγ- ) οἰστρο-πλήξ ( ἐκ τοῦ οἰστροπλήγ-ς )·

β' ) -ης ( γεν. -ου ), -ος : ( ἄρχ-ω ), σχολάρχ-ης, ( πέτ-ομαι )  
 ὑπι-πέτ-ης, ( γράφ-ω ) ζω-γράφ-ος, ( πήγ-νυ-μι ) ναυ-πηγ-ός·

γ' ) -ῆς ( γεν. -οῦς ) : ( βλάπτω, θ. βλαβ- ) ἀ-βλαβ-ῆς, ( μαν-  
 θάνω, θ. μαθ- ) εὐ-μαθ-ῆς, ( σέβ-ομαι ) εὐ-σεβ-ῆς, ( πίπτω, θ. πετ- )  
 προ-πετ-ῆς·

δ' ) -της, -τωρ : ( ἴστημι, θ. στα- ) ἐπι-στά-της, ( δίδωμι, θ.  
 δο- ) προ-δό-της, ( λαβμάνω, θ. ληβ- ) ἀντι-λήπ-τωρ.

## 2. Ἄ κ λ ι τ ο ν

§ 284. Λέξεις ἄκλιτος ὡς β' συνθετικὸν μένει ἀμετάβλητος : ἐκ-  
 παλαι, ὑπέρ-ευ, ὑπερ-άνω, σύν-αμα.

### Νόθα σύνθετα καὶ παρασύνθετα

§ 285. Νόθη σύνθεσις. Μερικαὶ σύνθετοι λέξεις σχηματίζονται  
 καὶ κατὰ τὸ α' καὶ κατὰ τὸ β' συνθετικόν, ἢ μόνον κατὰ τὸ α', οὐχὶ ἀπὸ  
 θέματα ἀπλᾶ, ἀλλ' ἀπὸ ἀκεραίους τύπους λέξεων : ( νέα, πόλις ) νεά-  
 πολις, ( ἐνῶ : ἄκρα, πόλις — ἀκρό-πολις ), ( ναῦς, νεώς, οἶκος )  
 νεώσ-οικος, ( δορί, κτητὸς ) δορί-κτητος, ( πᾶσι, γνωστὸς ) πασι-γνω-  
 στος, ( νοῦν, ἔχω ) νουν-εχής. Οὕτως ἐσχηματίσθη καὶ ἡ λέξις Πελο-  
 πόννησος ( ἐκ τῶν λέξεων Πέλοπος νῆσος ).

Τὰ τοιαῦτα σύνθετα καλοῦνται νόθα.

§ 286. 1 ) Αἱ παράγωγοι λέξεις, αἱ ὁποῖαι παράγονται ἀπὸ ἄλλας  
 λέξεις ( οὐχὶ ἀπλᾶς, ἀλλὰ ) συνθέτους, λέγονται παρασύνθετοι :  
 ( στρατός, ἄγω — στρατ-ηγός ) στρατηγ-έω, -ῶ, ( σῦκόν, φαίνω—συκο-  
 φάντης ) συκοφαντ-έω, -ῶ, ( πολὺς, πρᾶγμα — πολυ-πράγμων ) πολυ-  
 πραγμον-έω -ῶ.

2 ) Παρασύνθετα παράγονται καὶ ἀπὸ δύο ἢ περισσοτέρας λέξεις,  
 αἱ ὁποῖαι συνεκφέρονται μὲν κανονικῶς καὶ ἀποτελοῦν μίαν ἔννοιαν,  
 ἀλλὰ δὲν ἐνοῦνται εἰς μίαν λέξιν σύνθετον : ( Ἄρειος πάγος ) Ἄρεο-  
 παγ-ίτης, ( καλὸς κάγαθος ) καλοκαγαθ-ία, ( ἐν χειρὶ τίθημι ) ἐγχειρ-ίζω,  
 ( κατὰ χώραν τίθημι ) καταχωρ-ίζω, ( ὁ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἔχων τὸν βίοτον )  
 ἀποχειροβίος ( πρβλ. νῦν : Μαύρη θάλασσα — Μαυροθαλασσ-ίτης,  
 Ἐρυθρὸς Σταυρὸς — Ἐρυθροσταυρ-ίτης, ἔξω φρενῶν — ἔξωφρεν-ικός ).

## Τονισμός και σημασία τῶν συνθέτων

### α' ) Τονισμός

§ 287. Παρά τὸν κανόνα ( § 16, 11 ) δὲν ἀναβιβάζεται κατὰ τὴν σύνθεσιν ὁ τόνος, ὅταν β' συνθετικὸν εἶναι

1 ) οὐσιαστικόν, τὸ ὁποῖον λήγει εἰς **-ά, -ή, -μός, -εύς, -τής, -τήρ** : ( φορὰ ) **μισθο-φορά**, ( βολή ) **προσ-βολή**, ( σιτισμός ) **ἐπι-σιτισμός**, ( γραφεύς ) **συγ-γραφεύς**, ( ἱερεὺς ) **ἀρχ-ιερεὺς**, ( ἀγωνιστής ) **ἀντ-αγωνιστής**, ( πλωτήρ ) **συμ-πλωτήρ**· ( ἀλλὰ δεσμός — σύνδεσμος )·

2 ) ῥηματικὸν ἐπίθετον εἰς **-τέος** ἢ ἐπίθετον ἐν γένει, τὸ ὁποῖον λήγει εἰς **-ής ἢ -ικός** : ( δοτέος ) **ἀπο-δοτέος**, ( σαφής ) **ἀ-σαφής**, ( ἐπιεικής ) **ἀν-επιεικής**, ( συμβουλεύω ) **συμ-βουλευτικός**.

Σημείωσις. Τὰ ῥηματικὰ ἐπίθετα εἰς **-τος** ὡς β' συνθετικά, ὅταν μὲν ἐν τῷ συνθέτῳ ὑπάρχη ἡ ἔννοια τοῦ δυνατοῦ, διατηροῦν τὸν τόνον ἐπὶ τῆς ληγούσης καὶ εἶναι τρικατάληκτα, ὅταν δὲ ἐν τῷ συνθέτῳ ὑπάρχη ἡ ἔννοια τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, ἀναβιβάζουν τὸν τόνον καὶ εἶναι δικατάληκτα ( § 271, 1, α' ) : **αἰρετός — ἐξαιρετός, -ή, -όν** ( = δυνάμενος νὰ ἐξαιρεθῆ ) — **ὁ, ἡ ἐξαιρετός, τὸ ἐξαιρετόν** ( = ἐξηρημένος, ἐκλελεγμένος )· **λυτός — διαλυτός, -ή, -όν** ( = δυνάμενος νὰ διαλυθῆ ) — **ὁ, ἡ διάλυτος, τὸ διάλυτον** ( = διαλελυμένος ). Οὕτως **ὁ, ἡ ἄγραπτος** ( = μὴ γεγραμμένος ), **ὁ, ἡ χειροποίητος** ( = χειρὶ πεποιημένος ), **ὁ, ἡ νεόδαρτος** ( = νεωστὶ δεδαρμένος ).

§ 288. Τὰ εἰς **-ος** σύνθετα, τῶν ὁποίων τὸ μὲν α' συνθετικὸν εἶναι θέμα ὀνομαστικόν, τὸ δὲ β' συνθετικὸν εἶναι θέμα ῥηματικόν, τονίζονται συνήθως, ὅταν μὲν ἔχουν ἐνεργητικὴν σημασίαν, εἰς τὸ β' συνθετικόν, ἦτοι εἰς τὴν παραλήγουσαν, ὅταν δὲ ἔχουν παθητικὴν ἢ ἀμετάβατον σημασίαν, εἰς τὸ α' συνθετικόν, ἦτοι εἰς τὴν προπαραλήγουσαν : **λογο-γράφος** ( = ὁ γράφων λόγους ) — **αὐτό-γράφος** ( = ὁ ὑπ' αὐτοῦ γραφεὶς ), **πρωτο-τόκος** ( = ἡ τὸ πρῶτον τεκοῦσα ) — **πρωτό-τοκος** ( = ὁ τεχθεὶς πρῶτος ), **αὐτό-μολος** ( = ὁ αὐτὸς μολών, ἦτοι ἐλθών ).

Ἐὰν ὁμοίως τὰ τοιαῦτα σύνθετα ἔχουν τὴν παραλήγουσαν φύσει ἢ θέσει μακράν, τότε τονίζονται ἐπὶ τῆς ληγούσης : **ναυ-πηγός, ἀργυρ-αμοιβός, κυν-ηγός, ψυχο-πομπός**.

Σημείωσις. Παρά τὸν ἀνωτέρω κανόνα ἀναβιβάζουν τὸν τόνον, ἂν καὶ ἔχουν ἐνεργητικὴν σημασίαν

α' ) τὰ εἰς **-ος** σύνθετα μὲ πρόθεσιν ἢ μὲ τὸ ἐπίρρημα **εὖ** ἢ μὲ τὰ ἀχώριστα μόρια **ἀ-** καὶ **δυσ-** : **πρό-μαχος, διά-δοχος, εὖ-φορος, ἀ-γονος, δύσ-τροπος**

β') ὅσα λήγουν εἰς **-οχος, -αρχος** καὶ **-συλος** (ἐκ τῶν ῥ. ἔχω, ἄρχω, συλῶ):  
*ἡμί-οχος, καύ-αρχος, ἱερό-συλος*

γ') αἱ σύνθετοι λέξεις *ἐπίβουλος, κακοῦργος, πανοῦργος* (§ 276, 2, Σημ. 1).

### β') Σημασία

§ 289. Τὰ σύνθετα κατὰ τὴν σημασίαν των διαιροῦνται εἰς

1) **ὀριστικά**· οὕτω καλοῦνται τὰ σύνθετα, εἰς τὰ ὅποια, ὅταν ἀναλύωνται κατὰ τὴν σημασίαν των, τὸ α' συνθετικὸν γίνεται προσδιορισμὸς τοῦ β' συνθετικοῦ, ἐπιθετικὸς ἢ ἐπιρρηματικὸς ἢ κατὰ πτώσιν γενικὴν: *ἀκρόπολις* (= ἄκρα πόλις), *παλαιγενής* (= πάλαι γενόμενος), *ὀψιμαθής* (= ὀψὲ μαθών), *δημογέρον* (= τοῦ δήμου γέρον), *ὀλιγαρχία* (= ὀλίγων ἀρχή), *πάμπρωτος* (= πάντων πρῶτος).

2) **τὰ ἀντικειμενικά ἢ σύνθετα ἐξαρτήσεως**· οὕτω καλοῦνται τὰ σύνθετα, εἰς τὰ ὅποια, ὅταν ἀναλύωνται κατὰ τὴν σημασίαν των, τὸ ἐν ἐκ τῶν συνθετικῶν μερῶν λαμβάνει θέσιν ἀντικειμένου τοῦ ἑτέρου: *λογογράφος* (= ὁ γράφων λόγους), *δεισιδαίμων* (= ὁ δεδιώς, ἦτοι φοβούμενος τοὺς δαίμονας), *ἀρχέκακος* (= ὁ ἀρχων, ἦτοι κάμων ἀρχὴν τοῦ κακοῦ).

3) **κτητικά**· οὕτω καλοῦνται τὰ σύνθετα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ ἀναλύωνται εἰς τὴν μετοχὴν ἔχων (φέρων, παράγων κτλ.) μὲ ἀντικείμενον αὐτῆς ἀμφότερα τὰ συνθετικά μέρη τοῦ συνθέτου, τὸ ἐν ὡς ἐπιθετικὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἑτέρου: *ἀργυρότοξος* (= ὁ ἔχων ἀργυροῦν τόξον), *σώφρων* (= ὁ ἔχων σώας τὰς φρένας), *πολύκαρπος* (= ὁ ἔχων ἢ φέρων ἢ παράγων πολλοὺς καρπούς· (πρβλ. *ξανθομάλλης* = ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ξανθὰ μαλλιά, *ἀνοιχτομάτης* = ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀνοιχτὰ τὰ μάτια του κτλ.)).

4) **συνδετικά**· οὕτω καλοῦνται τὰ σύνθετα, τὰ ὅποια δηλοῦν ἀπλῶς συνύπαρξιν ἐκείνων, τὰ ὅποια σημαίνουν τὰ δύο συνθετικά μέρη τοῦ συνθέτου, ἦτοι τὰ σύνθετα, τὰ ὅποια ἐκφράζουν ὅ,τι καὶ τὰ δύο συνθετικά μέρη αὐτῶν συνδεόμενα μὲ τὸ καί: *ἰατρόμαντις* (= ἰατρὸς συγχρόνως καὶ μάντις), *πλουθυγία* (= πλοῦτος καὶ ὑγία), *τραγέλαφος* (= τράγος συγχρόνως καὶ ἔλαφος), *γλυκύπικρος* (= γλυκὺς καὶ πικρὸς).

Σημείωσις. Συνδετικά σύνθετα πολὺ ὀλίγα ἔχει ἡ ἀρχαία γλῶσσα, πλεῖστα δὲ ἡ μεσαιωνικὴ καὶ ἰδίως ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ, ὡς *θεάνθρωπος, ἡμερογύκτιον, ἰατροφιλόσοφος, νυχθημερόν* — *ἀμπελοχώραφα, γυναικόπαιδα, μαυροκίτρινος, στενόμακρος, ἀνοιγοκλείνω, μπαινοβγαίνω* κτλ. (βλ. καὶ § 280, 2).